

a filler of the cultural void, a final step of disintegration of the Homo Sovieticus, as well as the end of the post-Soviet mentality as a whole. Within the emerging concept of “post-post-Soviet”, both authors rightfully recognize the sense of confusion as the new sociotype is being born. The anthropological projects of Alexievich and Loznitsa, their intersections and also elements of discourse do not just decompose the post-soviet cultural phenomena but create a solid framework for understanding the birth of a new mentality in the “post post-Soviet” space.

Works cited

1. Zinoviev, A. Homo Sovieticus / A. Zinoviev. – Access mode: <https://www.litmir.me/br/?b=30726&p=1>. – Access date: 15.04.2019.
2. Alexievich, S. Zinky Boys / S. Alexievich. – Access mode: https://graycity.net/svetlana-alexievich/353400-zinky_boys.html. – Access date: 15.04.2019.
3. Alexievich, S. Secondhand Time: the Last of the Soviets / S. Alexievich. – Access mode: https://graycity.net/svetlana-alexievich/329522-secondhand_time.html. – Access date: 15.04.2019.
4. Horujy, S. The ethical catastrophe of contemporary Russia and its foresights in Russian thought / S. Horujy. – Access mode: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11212-018-9311-7>. – Access date: 15.04.2019.

ДОЖДЖ І НАВАЛЬНИЦА ЯК АСНОЎНЫЯ ВОБРАЗЫ Ў ПУНКЦІРАХ АЛЕСЯ РАЗАНАВА

А. Д. Дакукін

Установа адукацыі «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны», Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік А. М. Мельнікава, д-р філал. навук, прафесар

Айчынная літаратура вельмі багатая на цікавых і таленавітых творцаў. Сярод постацей сучаснага прыгожага пісьменства асобна трэба вылучыць Алеся Разанава. Паэт-наватар, стваральнік адметных формаў слоўнага і выяўленчага мастацтва, перакладчык, глыбокі філосаф – усе гэтыя характарыстыкі можна з поўным правам прымяніць да яго. Акрамя таго, А. Разанаў увёў у беларускую літаратуру шэраг новых жанраў, адным з якіх з’яўляецца пункцір. Гэта кароткі нерыфмаваны твор, што ўяўляе сабой занатаванае ўражанне аб нейкай з’яве рэчаіснасці, характарызуе думкі, пачуцці і асацыяцыі, звязаныя з пэўнымі момантамі жыцця. У дадзенай рабоце мы звернем увагу на адлюстраванне ў пункцірах вобразаў дажджу і навальніцы.

У 2018 г. выйшаў зборнік «Такая і гэтакі: талакуе з маланкай дождж», дзе змяшчаюцца ўсе пункціры, створаныя А. Разанавым за 1966–2017 гг. Назва кнігі не з’яўляецца выпадковай, бо дождж можна лічыць асноўным і найбольш распаўсюджаным вобразам, які сустракаецца ў тэкстах названага жанру. Калі прааналізаваць колькасны склад лексікі твораў, то бачна, што слова *даждж* у тэкстах пункціраў упамінаецца 55 разоў (у выглядзе розных словаформ) і з’яўляецца самым частотным назоўнікам (часцей за яго ўжываюцца толькі некаторыя прыназоўнікі, злучнікі, часціца не і слова што). Варта таксама згадаць аднакаранёвыя словы *дажджына*, *дажджынка*, *дажджыцца*; калі дадаць і іх, то атрымаецца агульная лічба ў 60 словаўжыванняў. Параўнаем: наступны па частотнасці назоўнік – *сонца* – сустракаецца ўжо толькі 36 разоў, а з аднакарэнных слоў аднойчы выкарыстоўваецца прыметнік *сонечны*. Намі былі прааналізаваны ўсе даступныя пункціры, у выніку чаго выявілася, што гаворка пра дождж і навальніцу, а таксама звязаныя з імі гром, маланку, хмары і пад. вядзецца ў 100 творах.

А. Разанаў апісвае *дождж* праз персаніфікацыю дадзенай прыроднай з’явы, якая ў пункцірах характарызуецца па-рознаму. Так, у некаторых творах дождж надзяляецца стрыманасцю, далікатнасцю, імкнецца быць незаўважным: «*Хоча суцешыць // з тым, што настала?! // У далікатных // дотыках дождж*» [1, с. 12]. Дождж тут нібы саромееца і просіць прабачэння за сапсаванае надвор’е. Спакойнымі ўяўляюцца аўтару таксама кроплі вады, якія нячутна падаюць на зямлю, запаўняючы ўсе адтуліны і яміны, тым самым нібы выраўноўваючы паверхню лужынамі; альбо робяць своеасаблівую акупунктуру азёрам і рэкам (адна з разанаўскіх кніг, прысвечаных пункцірам, так і называецца «*Дождж: возера ў акупунктуры*»). Гукаў ад кропляў утвараецца вельмі мала, бо дождж ціха церусіцца, шамаціць у лістоце і ўпошпакі «*ссыпаецца ў адвячорак*» [1, с. 254]. Каб зразумець гэты шэпт, трэба спыніцца і прыслухацца.

У іншых пункцірах дождж, наадварот, паказваецца актыўным і дзейным. Напрыклад, ён імкнецца пасабіць гаспадыні ў дамашніх клопатах, спрачаецца, выпытвае схаваныя сакрэты, «*просіцца ў суразмоўцы*» [1, с. 227], зазіраючы кожнаму пад парасон або ў вокны хат.

Аднак дождж можа быць даволі моцны і разбуральны. Для яго наймення паэт ўжывае слова *залева*: «*У сполаху плот: // латошыць // залева сад*» [1, с. 218]. Пасля такога ліўню на зямлі з’яўляецца шмат бурлівых ручаёў, а дамы «*плывуць*». Калі ж да залевы дадаюцца гром і маланка, узнімаецца моцны вецер, то распачынаецца *навальніца*. Вобраз навальніцы малюецца даволі яркава: «*У споведзі дрэвы: // сюдою // ідзе навальніца – // суддзёю*» [1, с. 202]. Ужо з прыведзенага прыкладу бачна, што аўтар параўноўвае гэтую прыродную з’яву са своеасаблівым судом, надзяляе здольнасцю ўплываць на лёс, то бок атаясамлівае з нечым звышнатуральным, сакральным і Боскім. Так, у час навальніцы ўсё наваколле сціхае, бо «*нябёсы гавораць*» [1, с. 57], прарочачы кожнаму ягоную долю і абвяшчаючы свой прысуд: «*Што абяцаецца – будзе!.. // У грудзі // б’е сябе гром, // жагнаецца бліскавіца*» [1, с. 149]. Маланка метафарычна атаясамліваецца паэтам з вогненнымі рэйкамі, па якіх едзе гром, яна называецца «*бліскучым швом*» [1, с. 116], зіхценнем у хмарах, своеасаблівым клічнікам, што знітоўвае нябёсы з рэкамі і зямлёй, а далеч яднае з блізінёй. Гром жа – гэта «*валізкі вялізныя*» [1, с. 242] якія бліскаўка «*вызваляе*» з хмараў; ён б’е сябе ў грудзі і ўкленчвае, нібы ў малітве, з’яўляецца ганцом маланкі і вытлумачвае астатнім яе пасланні. Тут можна бачыць уплыў традыцыйных міфалагічных уяўленняў народа, дзе паядноўваюцца паганскія і хрысціянскія матывы, калі ў асэнсаванні навальніцы мы можам адначасова бачыць адсылкі да Вераб’інай ночы і Грамніц, вобразаў Перуна і святых Юр’я, Ільі. У сувязі з азначаным вышэй цікавым з’яўляецца наступны пункцір: «*І звоняць званы, // і грукуюць перуны: // маланка // пайшла сустракаць Вялікдзень*» [1, с. 133]. Пераемнасць з традыцыйнай праяўляецца і ў тых пункцірах, дзе адлюстроўваюцца пэўныя народныя прыкметы: «*Рыхтуецца выстаўка?! // Над стаўком // вывешваюць ластаўкі // навальніцу*» [1, с. 222] і «*Кумкаюць – // з неба // сцягваюць жабы // дождж*» [1, с. 188]. Першы прыклад адсылае да вядомай кожнаму інфармацыі, што ластаўкі перад дажджом пачынаюць нізка лётаць амаль над самай паверхняй зямлі ці вады. Другі пункцір звязаны з прыкметай, паводле якой жабы пачынаюць гучна кумкаць менавіта перад дажджом.

Але нарэшце залева заканчваецца і надвор’е паляпшаецца: «*Залева адбегла: // ліе // спеўную кроплю // жаўрук над жытам*» [1, с. 251]. Усё супакойваецца, яшчэ пакуль «*важчэюць // на ўкропе і на каноплях // кроплі*» [1, с. 223], а з абмытага лісця вербаў яны ўжо шпарка падаюць ўніз. Набрынялая глеба пакрываецца ручаінамі

і блішчастымі лужнамі, у якіх адбіваецца наваколле і «цякуць адкінутыя адлюстраванні» [1, с. 96].

Пісьменнік выкарыстоўвае таксама словы *імжа* і *імгла*. Тлумачальны слоўнік адзначае: імжа – гэта тое самае, што імгла (у 1 і 2 значэннях) [2, с. 318]. А ў адпаведным артыкуле пра імглу бачым: ‘1. Ападкі ў выглядзе вельмі дробных кропелек дажджу, крышталікі інею ў паветры, дробны снег’ і ‘2. Пялёнка туману, пылу, дыму і пад.; смуга’ [2, с. 318]. Імгой А. Разанаў найчасцей называе марыва, смугу, якая ўзнікае ноччу ці надвечоркам: «Здалечыні, // праз начную імглу // агеньчыкі замігцелі: // адзіны ва ўсім наваколлі дом, // што не спіць, – // бальніца» [1, с. 58]. Імжа ж – гэта «*дотык, рассяяны ў наваколлі*» [1, с. 117], якраз тыя маленькія вадзяныя кроплі, што ўсюды разносяцца ў паветры.

Калі прааналізаваць тэксты пункціраў, то можна пабачыць, што вясеннія, летнія і асеннія ападкі значна адрозніваюцца паміж сабой. Так, веснавы дождж абуджае расліны, прымушае іх вылезці з-пад зямлі і паказацца на свет. Улетку дождж з’яўляецца адзіным паратункам ад спекі, аднак не заўсёды яго можна дачакацца: «*Дождж!.. Дождж!.. // І дзе ты быў усё лета?! – // плачуць сады*» [1, с. 67]. Восенню надвор’е хутка змяняецца, «*сонца цярушыцца, // свеціцца дождж*» [1, с. 198], а кроплі шамацяць у лісці дрэў. Таксама дождж можа змешвацца са снегам і чытаць «*зімовыя піктаграмы*» [1, с. 187].

Адзначым, што з’яву дажджу паэт характарызуе пры дапамозе пэўных колераў. Найперш варта назваць шэры. Менавіта так афарбаваныя вадзяныя кроплі, пахмурнае неба: «*Дождж цярусіцца – // дым // не бачыць, дзе неба*» [1, с. 68] – дождж, дым і неба тут быццам змешваюцца разам. Шэры колер вызначаецца сваёй някідкасцю, нейтральнасцю, ён нібы раствараецца ў акаляючай прасторы. Аднак, нягледзячы на сваю нейтральнасць, такі колер надае рэчам глыбіню: «*Спахмурнела – // і глыбіня // вярнулася наваколлю*» [1, с. 66]. Вада з нябёсаў ліецца ўсюды: на брук і тратуары, дахі, лісце на дрэвах і інш., ад чаго яны блішчаць, іншы раз нават становяцца люстранымі: «*Ходнік – люстэрка: // у неба // уводзіць дождж*» [1, с. 232]. У час навальніцы дадаецца яшчэ і чорны колер (бо на небе з’яўляюцца цёмныя хмары), а таксама залаты – гэта ззяе бліскавіца.

Падсумоўваючы азначанае вышэй, заўважым, што вобразы дажджу і навальніцы сапраўды можна лічыць асноўнымі для пункціраў А. Разанава. З усіх тэкстаў, змешчаных у кнізе «Такая і гэтакі: талакуе з маланкай дождж2 пра дождж і навальніцу гаворка вядзецца ў 100 творах (прычым мы ўключалі ў выбарку не толькі згадванне пра ўласна ападкі, але таксама і пра звязаныя з імі маланку, гром, хмару, лужыну і інш.). Сама назва **пункцір** прымушае ўспомніць пра перарывістую лінію з рысак і кропак, якую нечым і нагадваюць кроплі, што падаюць у паветры (гэтае параўнанне трапна выкарыстала мастак К. Дасько пры афармленні апошняга зборніка пункціраў). Пісьменнік асэнсоўвае дождж з апорай на традыцыйныя народныя міфалагемы, што найбольш ярка праяўляецца пры характарыстыцы навальніцы. Дождж выступае своесаблівым сродкам сувязі паміж зямлёю і небам, гэтым і тым светам: «*Дождж напай зямлю – // і вочы // расплюшчыліся ў зямлі // і ўбачылі неба*» [1, с. 39]. Асноўным жа колерам для апісання дажджу і навальніцы з’яўляецца шэры.

Літаратура

1. Разанаў, А. С. Такая і гэтакі: талакуе з маланкай дождж : пункціры / А. С. Разанаў. – Мінск : Маст. літ., 2018. – 278 с.
2. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : больш за 65000 слоў / уклад. І. Л. Капылоў [і інш.] ; пад рэд. І. Л. Капылова. – Мінск : Беларус. энцыкл. імя Петруся Броўкі, 2016. – 968 с.